

**ВІКТОР МИКОЛАЙОВИЧ СЕНЬОВ: ДАЙДЖЕСТ ЖИТТЯ Й НАУКОВОГО ШЛЯХУ КРИЗЬ
ПРИЗМУ ІНТЕРВ'Ю
(до 85-річчя академіка)**

Стаття присвячена життю, науковій та творчій діяльності видатного українського вченого, академіка Віктора Миколайовича Сеньова, одного з провідних учених в Україні, який зробив значний внесок у розвиток корекційної педагогіки, юридичної психології та пенітенціарної педагогіки. У дослідженні представлено його професійний шлях, ключові досягнення, особливу увагу приділено педагогічній школі, підготовці наукових кадрів, а також його впливу на реформування спеціальної освіти. Біографічний нарис доповнено аналізом публічних інтерв'ю академіка, які демонструють світ його переконань та внесок у розвиток вітчизняної науки.

У статті розглядаються ключові етапи професійного становлення Віктора Сеньова, зокрема: навчання, викладацька діяльність, наукові пошуки, адміністративна й наукова роботи. Особливу увагу приділено його методиці навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, організації освітнього процесу для осіб із психофізичними порушеннями, а також питанням соціалізації та адаптації таких дітей у суспільстві. Висвітлено його роль у створенні та зміцненні наукової школи, підготовці майбутніх науковців і практиків, які продовжують його роботу на теренах України та за її межами.

Особливістю статті є аналіз публічних інтерв'ю академіка, який допоміг подивитися на науковий і життєвий шлях академіка очима самого Віктора Миколайовича. Його висловлювання, цитати та спогади дають можливість не лише простежити ключові наукові досягнення, а й розкрити його думки щодо освіти, педагогіки, значення вчителя у суспільстві та ролі науки в трансформації освітнього простору. У статті висвітлена особистість вченого через призму його життєвої філософії, яка поєднує традиційні педагогічні цінності та інноваційні підходи до навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами. Стаття підкреслює не тільки наукові здобутки Віктора Сеньова, а й його людські якості: принциповість, відданість справі, любов до науки та педагогіки, інтелектуальність та відмінне почуття гумору.

Ключові слова: персоналії, українські вчені, спеціальна освіта, дефектологія, академік, педагогіка, наукова школа, пенітенціарна педагогіка, педагогічна майстерність, ювілей.

Постановка проблеми. Майже півстоліття розвиток корекційної педагогіки та спеціальної психології в Україні (нині — спеціальної освіти) пов'язаний з ім'ям відомого вченого та громадського діяча, доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена Академії педагогічних наук України, заслуженого юриста України Віктора Миколайовича Сеньова. Мені, як і багатьом іншим його учням, пощастило потрапити до когорти молодих вчених, які під керівництвом досвідченого вчителя захищали кандидатську чи докторську дисертації. Наукова школа Віктора Миколайовича — численна. Станом на початок 2025 року — 56 кандидатів та 29 докторів наук. Такі показники заслуговують величезної пошани й захоплення мудрістю поважного наставника.

У 2012 році, коли про історію української спеціальної освіти було захищено не так багато дисертацій, Віктор Миколайович напоумив мене дослідити постать свого вчителя, Рудольфа Генріховича Краєвського, що я успішно й зробив та захистив згодом кандидатську дисертацію про цю, без сумніву, непересічну постать.

Та нині є чудова нагода поговорити про шлях самого академіка В. М. Сеньова, який у березні 2025 року відзначав 85-річчя. Його портрет я склав з аналізу кількох публічних інтерв'ю Віктора Миколайовича, опублікованих в різних газетах та журналах упродовж декількох років.

Аналіз досліджень і публікацій. Для підготовки статті використані матеріали з публічних інтерв'ю та біобібліографічних показників академіка В. М. Сеньова, опубліковані Козинцем О. В., Колесником І. П., Мироною С. П., Ничкало Н. Г., Русаковим С. С., Савенковою Л. В., Сеньовою Є. П., Тарасовою Н. І. та іншими.

Мета статті — висвітлити життєвий та науковий шлях академіка Віктора Миколайовича Сеньова через аналіз його публічних інтерв'ю та біобібліографії, які розкривають його внесок у розвиток

спеціальної освіти (дефектології) та пенітенціарної педагогіки. Дослідження спрямоване на аналіз та опис основних ідей, які сформували його педагогічні та наукові підходи, а також на оцінку впливу його наукової діяльності на сучасну спеціальну освіту. Особливий акцент зроблено на особистісному баченні Віктора Синьова ролі вчителя, значення науки та необхідності реформування освітньої системи для осіб з особливими освітніми потребами й аналізу передумов його становлення.

Виклад матеріалу дослідження. Про Віктора Миколайовича Синьова написано справді чимало. Різними людьми та про різні напрямки його життєвого й наукового шляху. Тому в цій статті хочеться здійснити аналіз його поглядів, висновків, роздумів, спогадів на різні сфери його життя фактично його ж словами. Для цього текст поділений на декілька блоків для ретроспективи знайомства з постаттю академіка в хронології.

Дитинство, родина, школа. Віктор Миколайович Синьов народився 14 березня 1940 року в місті Києві. Батько був відомим конферансьє, а мати — відомою акторкою. Його дитинство та юність припали на складні для країни часи війни та повоєнної відбудови (Синьова Є. П., 2010).

«Мої батьки були естрадними артистами, тому це безумовно вплинуло на мене. Батько, Микола Синьов, був відомим конферансьє, а матір, Марія, — співачкою. Микола Михайлович був не просто талановитим естрадним актором, а й вкрай обдарованим у літературній творчості. Він написав комедію «Транзитні пасажери», згодом — кілька книжок спогадів про своє життя, друкувався в журналі «Перець». Батьки з дитинства прищеплювали мені любов до мистецтва, тому я мріяв досягнути такого ж високого рівня, як вони. Вже в школі мав певні здобутки в цьому: власні публікації віршів в газеті «Піонерська правда», а шкільні твори мої вчителі визнавали цікавими й творчими. Тому я вважав, що маю всі підстави продовжити творчу династію і вступити в театральний інститут», — згадує академік (Русаков Сергій, 2014).

Через свою популярність батько постійно гастролював, а матір померла, коли мені виповнилось дев'ять років. Тому моїм вихованням займалась сестра матері — Софія Захарівна. Я вдячний їй за все, що вона для мене зробила». (Сестра матері та батьки академіка поховані на Байковому кладовищі — прим. автора).

«Дитинство Віктора Миколайовича співпало з війною. Його батьки під час війни працювали у фронтових концертних бригадах, а маленький син їздив з ними. Пізніше, коли закінчилася війна, і сім'я повернулася до Києва, він виїжджав разом з батьками на гастролі майже по усьому Радянському Союзу: від Прибалтики до Кавказу, від Західної України — до Білорусі. Сцена та повні глядацькі зали для нього були звичайною справою. Мабуть, тому надалі у нього в житті не виникало страху перед публічними виступами. На сцені, в аудиторії він завжди — зірка. Його виступи, чи то співи, вірші, чи то доповіді, завжди викликають інтерес і оплески» (Синьова Є. П., 2015)

Шкільні роки майбутнього академіка пройшли в київській середній школі №25. Він був бешкетником, але це не заважало йому добре вчитись і займатись спортом. Віктор Миколайович був членом збірних команд школи з футболу, баскетболу, настільного тенісу, але при цьому після 9 класу отримав переекзаменування на осінь з фізкультури! Справа в тому, що він так і не навчився лазити по канату. Шкільні роки запам'ятались Віктору Миколайовичу не лише успіхами і невдачами у фізкультурі і спорті, але й тим, що він любив найбільше — література, за успіхи з якої він отримував одні п'ятірки. Вже з 7—8 років писав вірші, які оприлюднювали не лише у шкільних стінних газетах, але й у всесоюзній «Піонерській правді» (Синьова Є.П., 2015)

Вибір університету та спеціальності. В офіційних довідниках, зокрема в «Дефектологічному словнику» та в «Інформаційному довіднику» зазначається, що «після закінчення школи Віктор Миколайович вступає на навчання до Київського державного педагогічного університету імені О. М. Горького на відділення спеціальної педагогіки педагогічного факультету. Вибір інституту був пов'язаний з бажанням займатися філологією. Проте, обставини склалися так, що він не пройшов відбіркові випробовування на філологічний факультет» (Інформаційний довідник, 2008).

Але майже ніде немає згадок про іншу «мрію» академіка: *«Після закінчення школи я подав документи на вступ до театального інституту, але, як виявилось, щоб пройти конкурс, мого таланту було недостатньо. Я не міг конкурувати з професійними акторами і театральними діячами, які вже мали певний досвід, бо я тоді лише щойно закінчив школу. Батько в цей час був у від'їзді, а до кінця вступної кампанії залишалось декілька днів, тому я консультувався з ним*

щодо вступу по телефону. Він порадив подати документи в КДПІ імені М. Горького. Тоді ректором Інституту була Марія Підтиченко, вона була знайома з батьком. Тож він думав, що вона посприє моєму зарахуванню. Я подав документи в педінститут на російську філологію, але саме в той рік до спеціальності «вчитель російської мови» додали додаткову — «вчитель співів». Відповідно при вступі перевіряли голос і слух. Мені було сімнадцять років і в мене якраз була юнацька мутація голосу, тому коли перевіряли інтонування, я невдало потрапив в ноти і не зміг довести, що можу бути вчителем співів.

Іду собі, засмучений коридорами Інституту й зустрічаю молодого красивого чоловіка. Він агітує мене вступити на педагогічний факультет. Це був декан того факультету Дмитро Шелухін. Він переймався тим, щоб на його відділення вступали не лише дівчата, а й хлопці. Дмитро Якович переконав, що в мене є шанс вступити, тож я подав документи на відділення спеціальної педагогіки. Склав чотири екзамени. Ще й конкурс виявився немаленький — сім осіб на місце. Та я витримав вступні випробування і став студентом педагогічного інституту педагогічного факультету відділення спеціальної педагогіки.

До речі, батько повернувся з гастролей вже після мого вступу до педінституту. Коли я йому розповів про свої перипетії, виявилось, що Марія Височинська, яка перевіряла на кафедрі музики мій голос і слух, була його гарною приятелькою. Він з нею почав домовлятися про моє переведення на філологічний факультет, вона погодилась посприяти. Але я не захотів. Мені подобалося там, куди я потрапив. І це не дивно, бо в мене викладали такі відомі вчені, як академік Григорій Костюк, його друг і учень Дмитро Ніколенко, тоді ще молодий Микола Ярмаченко, Рудольф Красевський та інші. Мене захопило навчання, тож я залишився вірним життєвому вибору — спеціальній педагогіці». (Русаков Сергій, 2014)

Студентське життя. Студентське життя майбутнього академіка було цікавим, насиченим та творчим. «Ще зі шкільних років я писав вірші, тому мене вабила редакція університетської газети «За педагогічні кадри» тим, що там працювали творчі люди. З першого курсу в мене склались чудові взаємини з редакцією газети. Професура педагогічного та інших факультетів була членами редколегії газети. Такі професори як Карлов, Войтко давали мені настанови. Також моїй співпраці з газетою сприяло і те, що редакція знаходилась поруч з аудиторіями педагогічного факультету. І до речі перш ніж в цій газеті був опублікований мій перший текст, спершу вийшла замітка про мене: «Синьов став чемпіоном» — так називалась замітка Лідії Філіппової, викладачки кафедри фізичного виховання. На першому курсі я вперше за історію педінституту переміг в чемпіонаті України серед студентів з настільного тенісу. Тоді я вперше побачив своє прізвище в заголовку і це мене надихнуло. Раніше я бачив афіші з батьковим іменем, а тут на першому курсі надрукували інформацію про мене, ще й з фотографією.» (Русаков Сергій, 2014).

Проте однією участю в університетській газеті студент Віктор Синьов не обмежувався. «У нас був цікавий колектив, тож ми постійно вигадували щось нове. Якось прийшла ідея створити газету, яка миттєво реагувала б на події. Так виникла газета «Сосико», яка отримала назву в честь її засновників — Олега Сорокотяна, Віктора Синьова і Жори Коберника. З друзями ми знаходили цікаві теми й висвітлювали їх: Олег малював карикатури, я придумував лаконічний гострий вірш, а Жора випускав текст на дошці, яка перегортається, гарним почерком.

Ще в студентські роки мене захоплював театр. Це передалось від батьків, було в крові. Тоді був популярний театр ляльок Сергія Образцова і ми хотіли створити щось схоже. Виявилось, що викладач малювання Віктор Соломенний створював ляльки, а ми вирішили вигадувати пародії на наші ж студентські виступи. Так і зробили першу повноцінну лялькову виставу. (Русаков Сергій, 2014).

Цікаво відзначити, що серед студентів у ті часи були нинішні академіки АПН України Іван Бех, Віталій Бондар, Сергій Максименко, відомі доктори наук, професори Борис Андрієвський, В'ячеслав Засенко, Юрій Максименко, Валентина Тарасун, Людмила Фомічова, Марія Шеремет, Євгенія Синьова, Олександр Северов, Іван Колесник, Валентина Турчинська, державні діячі Григорій Максименко, Володимир Львовичкін та ін, з якими добре товаришував майбутній академік, а дехто зі згаданих вище постатей був студентом і самого Віктора Миколайовича: Валентина Тарасун, Людмила Фомічова, Марія Шеремет, Євгенія Синьова та інші (Синьова Є. П., 2010).

Здібності до літературної творчості Віктор Миколайович, мабуть, теж отримав генетично — від батька. Батько, Микола Михайлович, завжди сам собі писав для виступів гумористичні тексти, репризи. Його естрадні твори виконували багато інших популярних артистів. В 70–80 роках у багатьох театрах Радянського Союзу з успіхом йшла комедія «Транзитні пасажири» за п'єсою М. М. Синьова. Вже з виходом на пенсію він написав дві книги спогадів «На естраді і за кулісами» та «В житті як на естраді» (Синьова Є. П., 2010).

У педагогічному інституті майбутній академік вчився на одні п'ятірки і отримав диплом з відзнакою. В цей же період Віктор Миколайович став кандидатом в майстри спорту з настільного тенісу, був першим в історії Інституту чемпіоном України з настільного тенісу, капітаном збірної інституту з баскетболу (Русаков Сергій, 2015).

Перші місця роботи й аспірантура. Закінчивши Інститут у 1962 році, В. М. Синьов працював спочатку вихователем, потім вчителем допоміжної школи-інтернату №1 м. Києва, де отримав корисний досвід практичної педагогічної роботи з дітьми, які мали порушення розумового розвитку, а з 1963 року — старшим методистом Кабінету спеціальних шкіл Міністерства освіти України (Професор В. М. Синьов: біобібліографічний покажчик, 2010).

Поєднавши теорію, практику й творчий підхід до вирішення найрізноманітніших проблем, які виникали в житті спеціальної школи, він завоював авторитет та повагу колег-вчителів, вихователів та учнів. А тому талановитого молодого вчителя запросили на посаду викладача кафедри дефектології Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького, де й розпочалася його наукове зростання. Саме звідси, у 1966 році, він був направлений до аспірантури Науково-дослідного інституту дефектології Академії педагогічних наук СРСР для роботи над дисертаційним дослідженням.

У 1965–66 роках був заступником декана дефектологічного факультету, а у 1966 році вступив до аспірантури Інституту дефектології АПН СРСР, яку у 1968 році закінчив достроковим захистом кандидатської дисертації (Наукові школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2009).

Це був час, коли в Україні вже сформувалася диференційована мережа спеціальних шкіл, діяльність яких будувалась на засадах обов'язкового навчання, виховання та розвитку дітей різних нозологій. Це й зумовило необхідність проведення наукових досліджень, спрямованих на вивчення загальних і специфічних закономірностей психічного розвитку дітей, особливостей їхнього навчання і виховання та розробляти інноваційні технології корекційної роботи. Тож своє дисертаційне дослідження В. М. Синьов присвячує проблемам корекційно спрямованого навчання географії учнів допоміжної школи шляхом формування у них причинно-наслідкових зв'язків між різними географічними явищами (Колесник І.П., 2014).

Він дослідив та науково обґрунтував низку дидактико-методичних умов, що сприяють розвитку логічного мислення дітей з порушенням інтелекту, усвідомленому запам'ятовуванню ними навчальної інформації, виникненню інтересу до навчання тощо. Результати цього дослідження й досі слугують взірцем грамотного використання науково-теоретичних підходів до вирішення нагальних проблем навчальної діяльності дітей з порушеннями психофізичного розвитку (Синьова Є. П., 2010).

Достроково завершивши навчання в аспірантурі та захистивши в 1968 році кандидатську дисертацію, Віктор Миколайович стає чи не наймолодшим кандидатом наук в галузі спеціальної педагогіки на теренах Радянського Союзу і повертається до викладацької роботи в Київському державному педагогічному інституті ім. О. М. Горького, де працює на посадах старшого викладача та доцента. Окрім викладацької роботи Віктор Миколайович опікується виховною роботою зі студентами, всіляко сприяє розвитку студентської творчості, заслуговує авторитет найулюбленішого викладача студентської молоді (Миронова С.П., 2023, Синьова Є. П., 2010)

«Коли я повернувся до Інституту з вчительської роботи в школі і став у 24 роки заступником декана з виховної роботи, набув популярності КВК. Ми створили факультетську команду, де я був сценаристом. Команда виявилась потужною і перемагала команди інших факультетів, одного разу навіть обіграли команду Київського інституту цивільного повітряного флоту (нині – Київський авіаційний інститут), яка брала участь у Всесоюзній лізі КВК. Ми пишались нашими виступами!» (С. Русаков, 2014)

Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР. З 1975 року В. М. Синьов переходить на роботу до Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, де започатковує окремий науковий напрям щодо вивчення психолого-педагогічних основ спеціальної методики географії в допоміжній школі.

Подальшого розвитку отримують і наукові інтереси В. М. Синова у галузі спеціальної психології. Він та його учні проводять оригінальні експериментальні дослідження особливостей індуктивних і дедуктивних умовиводів учнів з порушеннями інтелекту, використання ними логічних методів установлення причин явищ, динаміки розвитку доказового мислення тощо. Отримані результати творчо трансформуються та переносяться на викладання інших навчальних дисциплін у спеціальній школі: мови, історії, трудового навчання, образотворчого мистецтва (Професор В. М. Синьов: біобібліографічний покажчик, 2010).

Врешті наукові здобутки В. М. Синова, його учнів та співавторів (Є. О. Білевича, О. П. Сєверова, А. І. Капустіна, І. М. Логінової, А. Й. Григор'єва та ін.) були відображені у фундаментальному дисертаційному дослідженні «Корекція інтелектуальних вад в учнів допоміжної школи» (1988), за яке В. М. Синьову було присуджено науковий ступінь доктора педагогічних наук (Миронова С. П. 2023; Синьова Є. П. 2010).

Подальші наукові розробки Віктора Миколайовича пов'язані з дослідженням теоретичних основ формування особистісного компонента інтелектуального розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема мотивації, критичності і самокритичності, пізнавальної самостійності тощо, які були практично реалізовані в дослідженнях його учнів: О. П. Хохліної, В. О. Липи, В. О. Гулака, М. З. Кота, С. П. Миронової, Я. В. Крет, І. В. Дмитрієвої, Л. С. Дробот, О. В. Коган, Ю. О. Бистрової та ін.

Міністерство внутрішніх справ України. Новим етапом у науково-педагогічній діяльності В. М. Синова з 1980 по 2003 роки стала праця в Київському інституті Міністерства внутрішніх справ України. Органічно продовжуючи розвивати вивчення методологічних і практичних основ дефектології, дослідник спільно з колегами за більш ніж двадцятирічну діяльність заклав основи нових наукових напрямів у психолого-педагогічній науці. Його запросили туди з конкретною метою — підвищити науковий рівень працівників цієї системи.

Саме цій системі Віктор Миколайович дуже вдячний за надання можливості розширення кола його наукових інтересів, завершення і захисту докторської дисертації (причому, за спеціальністю корекційна педагогіка). Було зроблено радикальні зміни в переосмисленні теоретичних та практичних засад пенітенціарної педагогіки. (Професор В. М. Синьов: біобібліографічний покажчик, 2010).

«Його запрошували до Москви з дуже престижною пропозицією очолити одну з наукових лабораторій НДІ дефектології АПН СРСР, йому пропонували роботу в галузі народної освіти в республіці Куба. Але він обрав Київський інститут внутрішніх справ (мабуть тому, що усвідомлював відповідальність не лише за зміст свого життя, але й за сім'ю), в якому він пройшов шлях від заступника начальника навчального відділу, доцента кафедри психології та педагогіки до першого проректора з навчальної роботи, завідувача кафедри правової та соціальної педагогіки, від майора до полковника. Органічно продовжуючи розвивати вивчення методологічних і практичних основ дефектології. Дослідник спільно із своїми колегами, за більш ніж двадцятирічний творчий шлях, заклав основи нових наукових напрямків у психолого-педагогічній науці – пенітенціарної та кримінологічної педагогіки та дефектології», — зазначає дружина академіка Євгенія Павлівна. (Синьова Є. П., 2015).

Серед вагомих здобутків ученого — радикальні зміни в переосмисленні теоретичних та практичних засад пенітенціарної педагогіки. Запропоновані В. М. Синьовим ціннісні компоненти педагогіки співробітництва у пенітенціарних закладах перебувають у безпосередній єдності з її технологічними компонентами, що у процесі психолого-педагогічної діяльності сприяють всебічному вивченню та ресоціалізації засуджених. До практики пенітенціарних закладів В. М. Синьов упровадив ідеї А. С. Макаренка про первинний колектив, його функціонування, розвиток та форми керівництва ним, про активізацію різноманітних видів соціально-корисної колективної діяльності засуджених (Наукові школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2009).

«Безпосередньо із засудженими я не працював, але багато бував у колоніях. Я навчав людей, які повинні боротись із злочинністю, психологічної та педагогічної культури, адже суть пенітенціарної системи полягає в тому, щоб людина розкаялася в скоєному вчинку. Тому в таких

людей потрібно «достукатися» і до серця, і до розуму. Потрібно проводити дискусії і обґрунтовувати, адже людині не скажеш «роби так, бо це добре». У цьому випадку потрібно говорити: «Давайте поміркуюємо разом». Ми використовували в навчальному процесі різні цікаві і на той час інноваційні методи навчання, серед них, зокрема, — ділові ігри, коли моделюються конкретні службові ситуації. Частина слухачів виконувала роль режимників, інша — вихователів, дехто «грав» засудженого. Ми розбирали гострі неоднозначні ситуації, які вимагали розумного і правильного рішення» (Русаков Сергій, 2015)

Усебічне вивчення підлітків, а згодом і дорослих засуджених з тими чи іншими особливостями психофізичного розвитку дало змогу вченому, а також групі його колег та учнів (О. П. Северову, Д. О. Ніколенку, А. С. Рождественському, М. О. Супруну та ін.) заявити про створення нового наукового напрямку — пенітенціарної дефектології. Формування особистості офіцера правоохоронних органів, який має бути носієм високої моралі, спонукало В. М. Синьова до вивчення проявів професійної деформації у співробітників органів внутрішніх справ, що було відбито в першій в Україні докторській дисертації із юридичної психології, яку захистив В. С. Медведев за наукового консультування В. М. Синьова (Ничкало Н. Г., 2012).

За видатні заслуги у розвитку вітчизняної педагогічної та психологічної науки Віктора Миколайовича Синьова було обрано членом-кореспондентом АПН України (1992), дійсним членом АПН України (1994). У 1995 році за розвиток кримінально-виконавчого законодавства, юридичної педагогіки та психології, підготовку працівників пенітенціарної системи та психологічної служби МВС, В. М. Синьову указом Президента України було присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України» (Синьова Є. П., 2010).

Інститут корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова. З вересня 2003 року розпочався новий напрям у науковій та педагогічній діяльності Віктора Миколайовича Синьова. Його було призначено на посаду директора новоствореного Інституту корекційної педагогіки та психології (далі — ІКПП) НПУ імені М. П. Драгоманова (нині — факультет спеціальної та інклюзивної освіти УДУ імені Михайла Драгоманова). Очоливши Інститут, він впровадив ідеї нової філософії вищої освіти, яка спрямована не лише на підвищення якості підготовки студентів, але й зростання авторитету професії корекційного педагога та спеціального психолога в цілому (Наукові школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2009).

«Коли я очолив Інститут, серед викладачів було лише 48 відсотків докторів і кандидатів наук, нині — близько 80! Тоді було лише два доктори наук, а зараз — тринадцять. Тоді в структурі діяло лише три кафедри, нині — шість. (станом на 2015 рік — прим. автора). Це пов'язано з відкриттям нових спеціальностей і спеціалізацій. Тоді жодної спецради не було, навіть кандидатської, тепер — активно працюють дві докторські.

У 2003 році я поставив перед собою завдання показати, що ми є одним з найінтелектуальніших підрозділів університету. До речі, зміна назви була однією з моїх пропозицій. Ми вилучили з назви слово «дефектологічний» і замінили на «корекційну освіту». Це більше відповідає сутності тієї справи, якій себе присвячують наші випускники. Тобто, акцент не на виправленні окремих порушень, які є у особи, а на поліпшенні процесів розвитку і соціалізації. Мені здається, за цей час піднявся імідж нашої професії і студенти почали з більшою повагою ставитись до самих себе. Тому зараз інститут — один із найрентабельніших в університеті» (Русаков Сергій, 2015; Олександр Козинець, 2016).

За період роботи на посаді директора ІКПП, Віктору Миколайовичу вдалося вивести інститут на перше місце серед навчальних підрозділів університету (2007 р.), він став переможцем загальноуніверситетських конкурсів в номінаціях «Кращий викладач університету» (2008 р.), «За кращу науково-методичну роботу» (2009 р.). За вагомі наукові та педагогічні досягнення його нагороджено орденами України «За заслуги» III та II ступенів. Національна академія наук України наукову діяльність В.М.Синьова відмітила своєю відзнакою «За професійні досягнення» (Професор В.М. Синьов: біобібліографічний покажчик, 2010).

В. М. Синьов багато років також був Президентом Асоціації корекційних педагогів України, керівником і членом декількох Спеціалізованих вчених рад із захисту докторських (кандидатських) дисертацій (при НПУ імені М.П.Драгоманова, КНУВС, інституті психології імені Г.С.Костюка, НАСБУ

(Колесник І.П., 2014).

Але поряд з наукою, все життя творчість займала вагоме місце в житті ювіляра. Для повноти творчого портрету В.М. Синьова можна додати, що він відомий в Україні та далеко за її межами і як талановитий автор багатьох телевізійних та естрадних програм, текстів інтермедій, фельєтонів, пісень, опублікував книгу поезій (Козинець О.В., 2015).

Високий професіоналізм, який поєднується з творчою спрямованістю, чуйністю та доброзичливістю завжди викликають щирю симпатію та глибоку повагу до особистості Віктора Миколайовича Синьова, стверджують його статус як провідного вченого у галузі корекційної педагогіки та психології в Україні.

«Я не очікував від себе, що зможу написати кандидатську дисертацію протягом одного року після вступу до аспірантури. Не очікував, що швидко, одразу після організації НАПН України, стану її член-кореспондентом НАПН України, а через рік мене оберуть її дійсним членом. Мабуть, інколи люди вірили в мої здібності більше, ніж я сам. Не очікував, що у 75-річному віці зможу обігравати в настільний теніс діючих молодих спортсменів», — говорив про своє життя Віктор Миколайович у 75 років. (Русаков Сергій, 2014).

Відтоді минуло 10 років. Світ змінився, на кожного з нас вплинула війна, час, різні обставини й події, але в цій статті далі хочу опублікувати слова вченого, аби показати, як він відчував світ тоді, в 2015 році. Цікаво, чи змінилися його думки зараз? Для цього пропоную інтерв'ю Віктора Миколайовича, які він давав Сергію Русакову для газети «Педагогічні кадри» (2015 рік) та нашу розмову з ним в 2015 та 2016 рр. для тижневика «Освіта» та Науково-практичного журналу «УАКП» «Корекційна педагогіка» з нагоди 75-річчя.

«— Чи є щось, чого Ви не вмієте робити, але хочете навчитися?»

— Було б добре поновити те, на що був спроможним в молодості, але з часом втратив. Наприклад, поновити гру на гітарі. На жаль, одного разу зламав палець і вже не можу грати, хоча люди казали, що в мене це добре виходило. Також хотів би, щоб писалось легко і мудро як раніше. Якщо мудрість втрачається не так швидко, то легкість і натхнення можуть зникнути. Взагалі, як сказав Бернард Шоу, коли був у поважному віці: «Я не мрію і не прошу стати молодим, я хочу старіти далі». Так само і я міркую. Хотів би ще багато років старіти, але так, щоб це було непомітно й необтяжливо для інших.

— Яку найкращу і найгіршу пораду Вам доводилося чути?»

— Найкраща порада, яка запам'яталась, пролунала з вуст мого батька: «Задовольнятися й радіти малому». Тоді він мав на увазі те, що запити повинні бути розумними, адже це відрізняє духовну людину від невігласа. Це позитивний бік цієї поради. Але ж водночас є народний жарт, що скромність — найкоротший шлях до невідомості. Так що і ця мудрість, як все у житті, є суперечливою.

— Яким Ви хочете запам'ятатись?»

— Коли батькові було вісімдесят років, ми вирішили відзначити його ювілей в Будинку актора. Тоді, вже будучи академіком, професором, заслуженим юристом, відомим естрадним автором, я сказав, що серед усіх моїх характеристик найголовніше і найприємніше для мене, коли говорять: «Це Вітя Синьов, син Миколи Синьова». Не стало батька серед живих, але ця традиція не змінилася. Хотів би, щоб і мої діти та онуки-правнуки, учні та інші люди ще довго пам'ятали моє ім'я.

Звичайно хотів би запам'ятатись як вчений. Недаремно ж стільки всього написано і досліджено! Хотілося б, щоб «жили» мої тексти як поета і прозаїка. До речі, збірку поезій «Мої друзі від А до Я» один мій приятель презентував в США, і з нею ознайомився Євген Євтушенко, який сказав, що її написав справжній поет. І це через 57 років після того, як мої студентські вірші прочитав в газеті «Педагогічні кадри» славетний Максим Рильський і сказав про мене: «Талановитий хлопець!». Хочу запам'ятатися як киянин, як громадянин нашої великої і вічної України». (Русаков Сергій, 2015)

«— Чому, за словами вашого вчителя Рудольфа Красвського і Вашими переконаннями, дефектолог має бути «дуже хорошим вчителем?»

— Тому, що для роботи з «особливими» дітьми у будь-яких формах освіти — чи в особливих ексклюзивних чи в звичайних, інклюзивних — педагог має володіти особливими психолого-педагогічними технологіями навчання, виховання, діагностики та корекції розвитку й реабілітації,

мати особливі характерологічні риси: оптимізм, реалізм, наполегливість, терплячість, емоційну стійкість тощо. А головне — він повинен непохитно стояти по відношенню до своїх вихованців на святих позиціях Мудрості, Добра, Віри, Надії й Любові. Мої принципи — такі ж». (Козинець О.В., 2016)

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Науковими здобутками вченого є теоретичні та експериментальні дослідження з проблем корекційної педагогіки та психології дітей з порушенням інтелекту, юридичної психології, пенітенціарної педагогіки. Має понад 500 наукових публікацій зазначених галузей наук. Автор підручників для вищої школи, затверджених МОН України. Підготував чимало докторів та кандидатів наук. Представники наукової школи академіка В. М. Синьова плідно працюють у вищих педагогічних, психологічних та юридичних закладах України та інших країн (Росія, Білорусь, Казахстан, Молдова, Литва, Болгарія, Англія, США та ін.). В. М. Синьов є також суддею національної категорії з настільного тенісу, неодноразово обирався членом президії, віце-президентом Української федерації з цього виду спорту (Професор В.М. Синьов: біобібліографічний покажчик, 2010).

Нагороджений орденами «За заслуги» II та III ст., Лицарським Хрестом «За заслуги» Європейської академії природничих наук, орденом Святого рівноапостольного Князя Володимира Великого, багатьма відзнаками НАН та НАПН України, МВС України, СБ України та іншими.

Цікавий факт, який засвідчує науковий авторитет В.М. Синьова: коли у 2008 році Академія педагогічних наук видала першу у вітчизняній літературі довідниково-аналітичну працю «Енциклопедія освіти», серед членів редколегії цієї унікальної та фундаментальної книги зазначені прізвища двох представників університету Драгоманова — ректора, академіка В. П. Андрущенка та академіка В. М. Синьова. (Синьова Є.П., 2010)

15 квітня 2025 року українська спеціальна освіта та громадянське суспільство втратили постать, яка вирізнялася глибокою мудрістю й безкомпромісною відданістю справі. Віктор Миколайович Синьов пішов до Бога. Його ім'я стало синонімом принциповості, інтелектуального аристократизму та справжнього служіння суспільству. Його наукові праці формували покоління дослідників, а життєва позиція надихала бути підними громадянами своєї держави.

Мало хто так тонко розумів природу освіти як простір свободи й можливостей, як він. Його студенти й учні пам'ятають Віктора Миколайовича не лише як Вчителя, а як Людину з великої літери — чесну, вимогливу, добру, завжди з глибоким поглядом і словом, які запам'яталися на все життя.

Пам'ять — це не тень минулого, а світло, яке веде в майбутнє. Нехай це світло, залишене Віктором Миколайовичем, ніколи не згасне.

Щирі співчуття рідним, друзям, колегам і всім, хто мав щастя знати цього виняткового українця. Світла пам'ять!

Список використаних джерел:

1. Колесник І. П. Внесок викладачів кафедри психокорекційної педагогіки у розвиток історії вітчизняної корекційної освіти: навчальний посібник. За ред. І. П. Колесника, Г. С. Пionтківської. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 201-208.
2. **Наукові школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.** Укл.: Г. І. Волинка, О. С. Падалка, Л. Л. Макаренко; за заг. ред. В. П. Андрущенка. 2-е вид., доп. і перероб. Київ : Вид.-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 313с.
3. **Ничкало Н. Г.** Віктор Миколайович Синьов: педагог допомоги — педагог серця. *Спеціальна педагогіка на межі: виклики і дилеми.* Випуск 5. 2012. С. 11-21. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711249/1/35.pdf>
4. **Професор Віктор Миколайович Синьов: біобібліографічний покажчик.** Упоряд. Н. І. Тарасова; наук. ред. Л. В. Савенкова; бібліогр. ред. Г. І. Шаленко; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. університет імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид.-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 63 с. Серія «Вчені НПУ імені М. П. Драгоманова» <http://biography.nbuv.gov.ua/data/data/bibliogr/2816.pdf>
5. **Психолого-педагогічні проблеми освіти дітей з ускладненнями процесів розвитку і соціалізації. Наукова школа Віктора Синьова:** науково-допоміжний біобібліографічний покажчик. Укладач Світлана Миронова. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 184 с. <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7702>
6. **Синьов Віктор Миколайович.** Інформаційний довідник. Академія педагогічних наук України. Київ : Педагогічна думка, 2008. С. 109.
7. **Синьов, Віктор Миколайович.** Давайте поміркуємо разом (інтерв'ю до ювілею). [Текст] / Спілкувався Сергій Русаков // *Газета «Педагогічні кадри».* Вип. № 5 (1647), січень-березень 2015 р. С. 4-5. https://npu.edu.ua/images/file/gazetapk/14-15/GAZETA_March15_1-4.pdf
8. **Синьов, Віктор Миколайович.** Для роботи з «особливими» дітьми педагог має володіти особливими психолого-педагогічними технологіями. [Текст] / Спілкувався Олександр Козинець // Вісник «Української асоціації корекційних педагогів» «Корекційна педагогіка».

№ 3. 2016. С.8-9. 9. **Синьов, Віктор Миколайович.** Дуже хороший учитель [Текст] / Спілкувався Олександр Козинець // Освіта . 2016. № 41-42 (28 вересня — 5 жовтня). С. 4-5. 10. **Синьов, Віктор Миколайович.** Залишаюся вірним життєвим принципам.). [Текст] / Спілкувався Сергій Русаков. Газета «Педагогічні кадри». Вип. № 5 (1639), січень 2014 р. С. 5. https://npu.edu.ua/images/file/gazetapk/13-14/GAZETAJanuary14_5-8.pdf 11. **Синьова Є. П.** Життєвий шлях особистості — сучасника епохи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Випуск 15. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Внесок наукових шкіл НПУ імені М.П. Драгоманова у розвиток світової та вітчизняної дефектології», присвяченої 175 річниці НПУ імені М.П. Драгоманова та 70-річчю від дня народження академіка В. М. Синьова.* Київ. 2010. С. 3-4.

References:

1. Kolesnyk I. P. Vnesok vykladachiv kafedry psykholohichnoi pedahohiky u rozvytok istorii vitchyznianoї korektsiinoї osvity: navchalnyi posibnyk. Za red. I. P. Kolesnyka, H. S. Piontkivskoi. Kyiv : NPU imeni M. P. Drahomanova, 2014. S. 201-208. 2. Naukovi shkoly Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Ukl.: H. I. Volynka, O. S. Padalka, L. L. Makarenko; za zah. red. V. P. Andrushchenka. 2-e vyd., dop. i pererob. Kyiv : Vyd.-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2009. 313s. 3. Nychkalo N. H. Viktor Mykolaiovych Synov: pedahoh dopomohy — pedahoh sertsia. Spetsialna pedahohika na mezhi: vyklyky i dylemy. Vypusk 5. 2012. S. 11-21. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711249/1/35.pdf> 4. Profesor Viktor Mykolaiovych Synov: biobibliografichni pokazhchyk. Uporiad. N. I. Tarasova; nauk. red. L. V. Savenkova; bibliohr. red. H. I. Shalenko; Min-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. ped. universytet imeni M. P. Drahomanova. Kyiv : Vyd.-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2010. 63 s. Serii «Vcheni NPU imeni M. P. Drahomanova» <http://biography.nbuv.gov.ua/data/data/bibliogr/2816.pdf> 5. Psykholoho-pedahohichni problemy osvity ditei z uskladnenniamy protsesiv rozvytku i sotsializatsii. Naukova shkola Viktora Synova: naukovo-dopomizhnyi biobibliografichni pokazhchyk. Ukladach Svitlana Myronova. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, 2023. 184 s. <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7702> 6. Synov Viktor Mykolaiovych. Informatsiinyi dovidnyk. Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2008. S. 109. 7. Synov, Viktor Mykolaiovych. Davaite pomirkuemo razom (interviu do yuvileiu). [Текст] / Spilkuvavsia Serhii Rusakov // Hazeta «Pedahohichni kadry». Vyp. № 5 (1647), sichen-berezen 2015 r. S. 4-5. https://npu.edu.ua/images/file/gazetapk/14-15/GAZETA_March15_1-4.pdf 8. Synov, Viktor Mykolaiovych. Dlia roboty z «osobyvymy» ditmy pedahoh maie volodity osobyvymy psykholoho-pedahohichnymi tekhnolohiiamy. [Текст] / Spilkuvavsia Oleksandr Kozynets // Visnyk «Ukrainskoi asotsiatsii korektsiinykh pedahohiv» «Korektsiina pedahohika». № 3. 2016. С.8-9. 9. Synov, Viktor Mykolaiovych. Duzhe khoroshyi uchytel [Текст] / Spilkuvavsia Oleksandr Kozynets // Osvita . 2016. № 41-42 (28 veresnia — 5 zhovtnia). С. 4-5. 10. Synov, Viktor Mykolaiovych. Zalyshaiusia virnym zhyttievym pryntsydam.). [Текст] / Spilkuvavsia Serhii Rusakov. Hazeta «Pedahohichni kadry». Vyp. № 5 (1639), sichen 2014 r. С. 5. https://npu.edu.ua/images/file/gazetapk/13-14/GAZETAJanuary14_5-8.pdf 11. Synova Ye. P. Zhyttieviy shliakh osobystosti — suchasnyka epokhy. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 19. Korektsiina pedahohika ta psykholohiia. Vypusk 15. Materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii «Vnesok naukovykh shkil NPU imeni M.P. Drahomanova u rozvytok svitovoi ta vitchyznianoї defektolohii», prysviachenoї 175 richnytsi NPU imeni M.P. Drahomanova ta 70-richchiu vid dnia narodzhennia akademika V. M. Synova. Kyiv. 2010. S. 3-4.

KOZYNETS O. VIKTOR MYKOLAYOVYCH SYNOV: DIGEST OF LIFE AND SCIENTIFIC PATH THROUGH THE PRISM OF INTERVIEWS (TO THE 85TH ANNIVERSARY OF THE ACADEMICIAN).

The article is devoted to the life, scientific and creative activity of the outstanding Ukrainian scientist, academician Viktor Mykolayovych Synov, one of the leading scientists in Ukraine, who made a significant contribution to the development of correctional pedagogy, legal psychology and penitentiary pedagogy. The study presents his professional path, key achievements, special attention is paid to pedagogical school, training of scientific personnel, as well as his influence on the reform of special education. The biographical sketch is supplemented by an analysis of the academician's public interviews, which demonstrate the world of his beliefs and contribution to the development of domestic science.

The article examines the key stages of Viktor Synov's professional development, in particular: studies, teaching activities, scientific research, administrative and scientific work. Special attention is paid to his methodology for teaching children with intellectual disabilities, the organization of the educational process for persons with psychophysical disabilities, as well as the issues of socialization and adaptation of such children in society. His role in the creation and strengthening of the scientific school, the training of future scientists and practitioners who continue his work in Ukraine and beyond is highlighted.

The article's feature is the analysis of the academician's public interviews, which helped to look at the academician's scientific and life path through the eyes of Viktor Mykolayovych himself. His statements, quotes and memories make it possible not only to trace key scientific achievements, but also to reveal his thoughts on education,

pedagogy, the importance of a teacher in society and the role of science in the transformation of the educational space. The article highlights the personality of the scientist through the prism of his life philosophy, which combines traditional pedagogical values and innovative approaches to teaching and raising children with special educational needs. The article emphasizes not only Viktor Synyov's scientific achievements, but also his human qualities: principledness, dedication, love of science and pedagogy, intellectuality and a great sense of humor.

Keywords: personalities, Ukrainian scientists, special education, defectology, academician, pedagogy, scientific school, penitentiary pedagogy, pedagogical skills, anniversary.

Подано 29.05.2025

Рекомендовано до друку 20.06.2025

DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.48.10>

УДК 616.89-008.435:376.016:81'23

Т.С. Коробейнікова

samohvalovatanya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3426-8043>

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ДІАГНОСТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ ОПТИЧНОЇ ДИСЛЕКСІЇ І ДИСГРАФІЇ

У статті висвітлено визначення поняття «психолінгвістики» та психолінгвістичного підходу до порушень писемного мовлення. Зазначені передумови оволодіння писемним мовленням. Розкрито механізми оптичної дислексії та дисграфії. Представлені групи специфічних (патологічних) помилок за класифікацією О. Гопіченко та Є. Соботович, які можуть виникати на письмі та наведено приклади оптико-просторових та графічних помилок на письмі та під час читання. Проаналізовано досвід Л. Тенцер щодо впровадження діагностичної моделі порушень письма у дітей молодшого шкільного віку. У якій окреслено напрями діагностики відповідно до психолінгвістичного підходу вивчення механізмів дисграфій. Висвітлено зміст методики В. Ільяної при розробці якої врахована психолінгвістична структура читання. Вченою запропонована методика з діагностики та корекції стану сформованості психолінгвістичних компонентів читання у старших дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку, яка може бути використана для виявлення «груп ризику» і у профілактиці виникнення дислексій. Проаналізовано зміст корекційно-розвиткової програми «Корекція мовлення» для дітей з тяжкими порушеннями мовлення молодшого шкільного віку у закладах загальної середньої освіти щодо напрямів діагностики та корекції дислексій та дисграфій у якій наголошено на ролі психолінгвістичної природи при становленні навичок читання. Представлено етапи роботи та зазначено рівні з розвитку зорових операцій та функцій з урахуванням складності. Окреслено напрями роботи з подолання оптичної дислексії та дисграфії у дітей молодшого шкільного віку. Запропоновано комплекс вправ з розвитку зорового сприймання, зорового аналізу та синтезу, буквеного гнозису, зорової уваги та пам'яті, зорового контролю, оптико-просторових уявлень при подоланні графічних та оптико-просторових помилок.

Ключові слова: оптичні помилки, графічні помилки, графо-моторні навички, дислексія, дисграфія, зоровий гнозис, зорова увага, зорова пам'ять.

Постановка проблеми. Порушення читання та письма є розповсюдженими серед дітей із різними тяжкими мовленнєвими порушеннями. На сьогоднішній день існує декілька підходів до визначення причин, механізмів дисграфій та дислексій. Одним із них є психолінгвістичний підхід, що пояснює механізм дисграфії як розлад операцій породження мовленнєвого висловлювання (Шеремет, 2014). Також даний підхід розглядає дислексію як порушення операцій читання при якому несформовані мовні, сенсомоторні, семантичні операції. «Психолінгвістика (грец. *psyche* – душа і франц. *linguistique* – наука про мову) наука, яка вивчає процеси утворення, сприйняття та формування мовлення у їх взаємодії із системою мови, а також розробляє моделі мовленнєвої діяльності та психофізіологічної мовленнєвої організації людини, перевіряє їх у процесі психологічних експериментів» (Куранова, 2012 С.8). Постає проблема своєчасного виявлення, аналізу специфічних (стійких) помилок під час читання та письма, визначення механізмів порушення.